
Bezpečnostné perspektívy strednej Európy: pohľad zo Slovenska

Svetoslav Bombík, Ivo Samson

Päť rokov po skončení I. svetovej vojny vyslovil zakladateľ pan-európskeho hnutia Richard Coudenhove-Kalergi na margo európskej nesvornosti prorocké slová, že bude trvať tak dlho, „až napokon príde ruský Napoleon, ktorý z malých východoeurópskych krajín vytvorí svoj Rýnsky zväz a s jeho pomocou zasadí Európe smrteľnú ranu“. Dejiny mu dali za pravdu. Onen „Rýnsky zväz“ dostal názov Varšavská zmluva a členské štáty zviazala Brežnevova doktrína obmedzenej suverenity. A tak asi 60 rokov po Coudenhove-Kalergiho proroctve musel český disident Jiří Dientsbier vo svojom „Snívaní o Európe“ skonštatovať, že „vo veku superveľmocenskej bipolarity... prestali byť európske národy do značnej miery subjektmi európskej politiky... Európa bola nielen vyradená z centra svetového diania, ale navyiac rozdelená, roztrhnutá v miestach, kde predtým po tisíc rokov ani neexistovali hranice“. Komunistická ideológia vymazávala z vedomia občanov strednej Európy povedomie a nahrádzala ho vedomím príslušnosti ku „krajinám socialistického tábora“. Vo vedomí ľudí zo západnej Európy sa Európa scvrkla na európsky Západ. Z vedomia vládnucích elít a vrstiev sa rýchlo vytratila spolupatričnosť oboch častí Európy.

* * *

V Európe existuje zvláštna oblasť, o ktorej sa všeobecne verí, že je situovaná priamo v centre kontinentu. V intelektuálnych konštrukciách politických teoretikov a vojenských stratégov začala byť od druhého desaťročia tohto storočia označovaná ako „stredná Európa“. Ide o časť Európy, ktorá v porovnaní so západnou alebo východnou Európou nevytvárala takú zjavnú politickú či geografickú jednotu a svoje označenie si musela vydo- byť zložitými pokusmi o kooperáciu, fúziu a rôzne druhy integrácie. Jej hranice neboli nikdy exaktne definované a ako západoeurópska, tak aj východoeurópska diplomacia mala problémy s jej lokalizáciou.

Od západnej a východnej Európy sa však stredná Európa líšila výraznou etnickou fragmentáciou obyvateľstva, ktorá nadobudla veľkú dôležitosť najmä s vynorením sa nacionalizmu v priebehu 19. storočia. Všeobecne sa môžeme stretnúť s trendom označovať ako strednú Európu krajiny, ktoré boli súčasťou bývalej Habsburskej monarchie.

V európskej politike však objavíme aj pokusy dať strednej Európe podstatne širší rámec, ktorý časť európskej politickej verejnosti akceptovala. Za strednú Európu boli často považované aj štáty pri Čiernom mori, inokedy celé pásmo malých národov rozprestierajúcich sa medzi Ruskom, prípadne Ukrajinou a Nemeckom.

Špecifický problém tvorí Nemecko, považované často za stelesnenie stredoeurópskej mocnosti. Jedna jeho časť hraničí – na západe – s klasickou západoeurópskou civilizáciou, t. j. Francúzskom, na východe sa hranice Nemecka stýkajú so svetom západných Slovanov, t. j. s českým a poľským štátom. Nemecké sebadefinovanie ako „Mitteleuropa“ sa premietlo do autonomizácie tohto pojmu a do jeho vyčlenenia zo strednej Európy. „Mitteleuropa“ sa chápala ako oblasť prednostného nemeckého záujmu a vplyvu, ako akési germánske impérium, ktoré by sa po implementácii nemeckej hegemonie tiahlo od Severného, respektíve Baltického mora cez strednú Európu až po Bosporus.

Odtiaľ pramení komplikácia dať pojmu stredná Európa konkrétne kontúry a definovať ho presne oproti takým častiam ako Balkán či Škandinávia, ktoré boli v minulosti tiež často

zahŕňané do predstavy o strednej Európe. Komplikácie ešte len narastajú umelým charakterom konvenčného delenia európskeho kontinentu do určitého počtu regiónov.

Ak sú akceptované iba dve časti Európy, t. j. východná Európa a západná Európa, je ťažké definovať teritórium, ktoré celkom nepatrí ani k jednej z týchto častí. Stred Európy tak vykazuje inherentný dualizmus, pretože po vylúčení jeho západnej, homogénne nemeckej časti, môžeme strednú Európu identifikovať iba s oblasťou na východ od hraníc zjednoteného Nemecka. Z tohto dôvodu sa kedysi začal používať termín východná stredná Európa. To však fakticky znamená geografické a geopolitické rozdelenie Európy nie na dva alebo na tri, ale na štyri základné regióny: západný, stredozápadný, stredovýchodný a východný. Aj tu je však ťažké určiť nejaké presné hranice, pretože značná časť východnej Európy, Ukrajina, je často stotožňovaná s východnou strednou Európou na základe historického procesu v niektorých jej častiach a na základe z toho vyplývajúceho ignorovania geografického hľadiska.

Ak geografické hranice medzi východnou a západnou Európou neboli nikdy pevne stanovené, politicky, respektíve geopoliticky bol tento problém dočasne vyriešený výsledkom II. svetovej vojny. Európa bola rozdelená na dva politické a vojenské tábory, pričom stredná, respektíve stredná východná Európa sa stala súčasťou „východnej Európy“. Vo sfére sovietskeho veľmocenského vplyvu sa ocitli v úplnom rozpore s kultúrnou tradíciou nielen všetky slovanské a takmer všetky balkánske národy, ale vo východnej Európe skončila aj celá jedna tretina povojnového Nemecka, predstavujúca vtedy zhruba 1/4 nemeckého národa.

Dnes, po politickom kolapse „východnej Európy“ a jej hegemóna, Sovietskeho zväzu, sa opäť otvára otázka strednej Európy, teda tej európskej časti, ktorá vyrástla na latinskej civilizácii a kultúrne tvorí dejiny západnej civilizácie a so Západom je spätá historickými politickými zväzkami. Západná Európa tak stojí tvárou v tvár bezprizornej geopolitickej zóne, ktorá je na rozdiel od Balkánu jej prirodzenou, historicko-politicky a kultúrne samozrejmovou súčasťou.

Ide o skupinu štátov, ktoré sa pred niekoľkými desaťročiami stali v dôsledku rezultátu nemecko-ruského konfliktu proti svojej vôli nečakane „východom“, ktoré z dôvodov neprirodzenej integrácie do východného bloku sa po jeho rozpade rýchlo zbavili svojej afiliácie s Východom, ale ktorých vzťah k Západu bol viac ako 40-ročným prerušením úzkych väzieb vážne narušený. Sú to štáty, ktoré sa nachádzajú v politicky presne nedefinovanom európskom medziregiónu, ale pre ktoré sa ešte pred povojnovou polarizáciou Východ-Západ vžil celosvetovo akceptovaný pojem stredná Európa.

Ide o štáty, ktorých najväčším problémom je nájsť bezpečné miesto na mape Európy, respektíve v jej západnej časti. Je celkom prirodzené, že toto miesto chcú nájsť spoločnými silami ako jeden nedeliteľný celok prepojený vzájomnými historickými väzbami a spätý spoločným povojnovým osudom. To bol dôvod, prečo svojim záujmom dali aj spoločný výraz vo Visegrádskej skupine a spoločne sa aj usilujú o integráciu v západoeurópskom bezpečnostnom systéme.

* * *

Po I. svetovej vojne sa národy strednej Európy vymanili zo zovretia Rakúsko-Uhorska a vznikli nové štáty. I Československo sa po svojom vzniku stalo súčasťou onoho „versailskeho systému“ a v rámci neho bolo súčasťou protinemeckého „cordon sanitaire“. Časť mocností Dohody podporovala nekritické nároky niektorých následníckych štátov Rakúsko-Uhorska. Tak vznikla skupina štátov, ktorá mala dôvod obávať sa nemeckého, prípadne maďarského revanšizmu. Československo bolo, samozrejme, medzi nimi.

Všetky tieto skutočnosti prispeli k deštrukcii Československa v II. svetovej vojne. Pod hrozbou rozdelenia Slovenska medzi Poľsko a Maďarsko vytvoril Hitler na Slovensku svoj bábkový štát: z „cordon sanitaire“ sa stala „Mitteleuropa“. Vláda tohto bábkového štátu však bola kompromitovaná Slovenským národným povstaním, ktorým sa Slováci pripojili k protihitlerovskej koalícii a postavili sa za obnovenie Československa na princípe rovný s rovným.

V dôsledku výsledkov II. svetovej vojny sa „versailská“ stredná Európa dostala do zóny sovietskeho vplyvu, do onoho už spomenutého „Rýnskeho zväzu“.

Po roku 1989 sa tunajšie národy začali vymaňovať spod sovietskeho vplyvu a mnohé z nich smerovali k ďalšej dezintegrácii svojich štátnych útvarov, čo postupne vedie k deštrukcii „versailskeho modelu“, ktorý častokrát nezohľadňoval autentické záujmy stredo-európskych národov. Výbušnosť týchto procesov je navyše umocnená tým, že sovietske poručníctvo na 40 rokov zmrazilo akékoľvek vyrovnávanie a riešenie problémov v rámci týchto krajín, ktoré spôsobil model ich usporiadania po I. svetovej vojne. Vedie to k tomu, že sa teraz mnohé problémy riešia a objavujú priam v tej podobe, do akej sa dostali pred II. svetovou vojnou.

Stredná Európa sa tak opäť dostala do trochu odlišného historického času, než západná Európa. Pokiaľ sa totiž v západnej Európe za uplynulých 40 rokov vytvárali demokratické integračné mechanizmy pre harmonizovanie rôznosti, v strednej Európe sa rôznosť neharmonizovala, ale mechanicky priradila pod tlakom totalitného centra. Dnešné národné a štátne vrenie v tomto priestore je preto, historicky vzaté, celkom logické.

Európa skutočne nežije v rovnakom historickom čase. Kultúrno-civilizačný pohyb sa v Európe do novoveku šíri ako kruhy na vode od svojho epicentra, ktorým je jej atlantické pobrežie. Tento pohyb je navyše v strednej Európe ovplyvňovaný charakterom mocností, ktoré tento priestor spravidiela ovládajú.

V Európe dnes paralelne prebieha proces integrácie a dezintegrácie. Vyzerá to tak, že Západ vysielala integračné impulzy a filozofiu, ktoré časť východnej či strednej Európy nechce akceptovať. Avšak dnešné osamostatňovanie sa niektorých stredo-európskych národov a špeciálne Slovenska sa deje v dobrej viere v európsku integráciu. Slovenský národ sa neosamostatnil preto, aby sa izoloval, ale preto, aby sa Slovenská republika ako suverénny celok zapojila do medzinárodnej kooperácie. Išlo tu teda o dezintegráciu za účelom autentickú kooperáciu a integráciu. Miera dezintegrácie je vyjadrená vôľou národov dosiahnuť sebaurčenie. Napokon, toto právo im zaručuje i Charta OSN. Iničiátori spomenutého osamostatňovania Slovenska ale rozmýšľali s ohľadom na geopolitický balans a s vedomím, že Európa musí nájsť rovnováhu medzi slobodou a organizáciou.

* * *

V roku 1989 sa teda krajiny strednej Európy vymanili spod ruského sovietskeho impéria. Krátko na to Česi, Maďari, Poliaci a Slováci iniciovali visegrádskeho proces, v rámci ktorého koordinujú svoje vymanenie sa z onoho „Rýnskeho zväzu“ a z nástrojov sovietskej hegemonie – Varšavskej zmluvy a RVHP. Súčasne s tým aktivizovali svoje politické, hospodárske i bezpečnostné vzťahy so Západom, čo napokon vyústilo do podpísania asociálnych dohôd s ES.

Ako už bolo povedané, táto západná orientácia prirodzene vyplynula z charakteru kultúry a dejín týchto národov, ktoré boli znásilňované „rusifikáciou“ v rámci „sovietskeho bloku“. Zároveň ale treba dodať, že všetky tieto národy majú i naďalej záujem na vzájomne prospešnej spolupráci s Východom, avšak politicky, kultúrne a bezpečnostne chcú byť integrovanou zložkou Západu a jeho integračných zoskupení.

I Slovensko patrí kultúrne k Západu, a to svojim rímskym kresťanstvom i protestantskou tradíciou tvorcov národnej identity. Avšak kvôli svojmu geopolitickému postaveniu sa akýmsi samospádom skôr dostáva na Východ, iste aj vďaka mocenským ambíciám svojich východných susedov. Hoci teda pre pričlenenie k Západu má kompatibilné kultúrno-civilizačné predpoklady, toto pričlenenie si vyžiada veľmi intenzívnu a cieľavedomú kultúrnu i civilizačnú aktivitu. Napokon, takáto aktivita je v súlade so základnou tendenciou slovenských dejín, ktorou je smerovanie Slovenska k západnému kultúrnemu a civilizačnému typu.

Spomenutá tendencia siaha až do obdobia Veľkej Moravy a Byzantskej ríše, kedy veľkomoravský politik Svätopluk jasnozrivo pochopil, že k preniknutiu do štruktúr západnej politiky je potrebné napojiť stredo-európsky priestor na rímsky a nie byzantský kresťanský okruh. Preto odmietol kňazov byzantského obradu, čím tento priestor natrvalo pripútal k Rímu a k latinskej kultúre, na čo potom nadviazal prvý uhorský kráľ Štefan. Od tej doby je Slovensko v siločiarach kultúry a jeho civilizačný, ale i duchovný rozvoj je kompatibilný

a rovnaký s vývojom Západu. I Slovensko má svoje gotické, renesančné, barokové, klasicistické, romantické či modernistické dejiny a kultúrne vrstvy.

Vznik suverénnej Slovenskej republiky postavil obyvateľov Slovenska pred nové problémy a také typy aktivít, s ktorými nemajú žiadne, respektíve len minimálne skúsenosti. Jednou z takýchto aktivít je i nevyhnutnosť seba projekcie v politicko-bezpečnostnej a vojenskej oblasti.

Slovensko bolo vždy súčasťou väčších štátnych celkov, v rámci ktorých nemalo vlastnú suverenitu. Ako bývalá súčasť Uhorska i Československa nemalo nikdy prepracované vlastné zahraničnopolitické, vojenské a bezpečnostno-strategické myslenie a nemá v tejto oblasti vlastnú tradíciu, na ktorú by mohlo nadviazať. I z tohto dôvodu Slovensko nie je zaužívanou a známou európskou entitou.

Pokúsime sa preto sformulovať niektoré základné postoje Slovenska k problémom bezpečnosti, ktoré tvoria integrálnu súčasť jeho zahraničnopolitických a bezpečnostných aktivít. Napokon, Slovensko po rozdelení česko-slovenskej federácie a získaní vlastnej štátnej suverenity disponuje i vlastnými bezpečnostnými silami, čo ho núti zaujať k tejto problematike stanovisko a vstúpiť s ním do medzinárodného dialógu.

* * *

Časť Európy, pre ktorú sa vžil historický názov stredná Európa, hľadala vzhľadom na svoje geografické postavenie spoločnú identitu. Prinajmenšom od stredoveku tu vznikali celý rad projektov, z ktorých sa niektoré realizovali (habsburská monarchia). Dnes sa opäť nachádza v postavení, kedy ju jej geografické, respektíve geopolitické postavenie núti hľadať spoločné záujmy.

Slovensko má predpoklady pre dobré vzťahy so všetkými susednými krajinami a nepredstavuje pre nich žiadnu bezpečnostnú hrozbu. Slovenský štát má 5,3 miliónov obyvateľov. Z jeho susedov má Ukrajina 50 miliónov, Poľsko skoro 40, Česi a Maďari 10 a Rakúšania okolo 7 miliónov.

Slováci nikdy neboli hegemónmi štátu, ktorý by sa rozkladal na území ich susedov a nemajú voči nim nijaké územné nároky. Naopak, sami boli súčasťou štátov svojich susedov. Slovensko rovnako nemá žiaden typ identity, ktorý by sa historicky vzťahoval na cudzie teritória. Mentalita Slovenska je na základe jeho historického vývoja defenzívna. Takýto charakter identity vedie Slovensko k tomu, že po dosiahnutí nezávislosti hľadá širší medzinárodný rámec, súčasťou ktorého by sa stalo a ktorý by garantoval jeho bezpečnosť. Vychádzajúc z príslušnosti k visegrádskej skupine, chce spoločne s týmito štátmi usilovať o vstup do euroatlantického bezpečnostného systému.

So susednými krajinami nemá Slovensko po svojom osamostatnení žiadne vážnejšie spory. S Českou republikou Slovensko od začiatku procesu delenia česko-slovenskej federácie podpísalo celý rad dohôd, ktoré zabezpečili mierový a bezkonfliktný rozchod oboch republík bývalého spoločného štátu.

Hoci česká časť bývalého Česko-Slovenska aj Slovensko prešli desaťročia trvajúcim spoločným ekonomickým vývojom, určité rozdielne charakteristiky oboch ekonomík ostali zachované a z toho vyplývajú aj niektoré v súčasnosti nedoriešené problémy. Existujú tak iba problémy ekonomickej povahy, ktoré majú charakter bežných sporov po rozdelení spoločného štátu. Sú to nezrovnalosti, ktoré sa v súčasnej dobe intenzívne riešia a v oboch republikách existuje vôľa po dohode.

Slovensko aj Česko sú vzájomne previazané nielen ekonomicky. Obe krajiny spája aj dlhý spoločný úsek politických dejín a sú previazané aj početnými osobnými a rodinnými väzbami. Nie je preto v záujme žiadneho z oboch štátov nedoriešené problémy zbytočne vyhrocovať. Dominujúcim záujmom je naopak spoločný a harmonický vstup do západoeurópskych bezpečnostných štruktúr, najmä do NATO.

Doriešenie problémov spätých s delением majetku týchto dvoch stredoeurópskych štátov môže byť možno zdĺhavé, ale obe krajiny izolovali tento problém od otázok, ktoré majú zaručiť dobré susedské a partnerské spolužitie. V roku 1993 sa preto ráta s podpisom ďalších zmlúv, ktoré sa týkajú napríklad zriadenia colných priechodov na spoločných štátnych

hraniciach, spoločného postupu pri realizácii delenia majetku bývalého Česko-Slovenska, dohody o delení tranzitného plynovodu, splatenia dlhu Česko-Slovenska na mierové operácie OSN a mnohých iných položiek.

Otvorené problémy sú riešené operatívne a korešpondujú s mierovým charakterom rozdelenia, ktorý je v porovnaní s rozdelením niektorých iných postkomunistických štátov bezprecedentný. Ak je v záujme Slovenskej republiky, aby hospodárske a politické vzťahy s Českou republikou boli čo možno najlepšie, v záujme Českej republiky zase je, aby jej východný sused bol hospodársky silným a politicky stabilným štátom. Spoločná integrácia do západoeurópskych či dieľčích stredoeurópskych iniciatív je pre nich aj z tohto dôvodu životne dôležitá.

Súčasťou slovensko-českých rokovaní je aj diskusia o prísnejšej kontrole spoločných hraníc. Táto otázka vznikla na základe obáv západného suseda ČR – Nemecka – z možného nekontrolovaného prílevu imigrantov z východného a juhovýchodného smeru. Tento problém sa zakladá na obave, že Slovensko sa môže stať tranzitnou krajinou pre prisťahovalcov. Ide o jav, ktorý môže mať pre Slovensko negatívne dôsledky, pretože čím viac sú uzavreté hranice medzi ČR a SR, tým viac sa Slovensko vzdaluje svojmu cieľu, ktorým je začlenenie do západných integračných trendov.

Vo vzťahu k Maďarsku existujú určité názorové rozdiely týkajúce sa problematiky vodného diela na Dunaji a postavenia maďarskej menšiny na Slovensku a slovenskej menšiny v Maďarsku. V oboch týchto prípadoch ale existuje obojstranné úsilie o ich pozitívne vyriešenie.

V prípade Gabčíkova sa obe strany obrátili na Medzinárodný súdny dvor v Haagu, ktorý bude tento spor riešiť. Cieľom slovenskej politiky je minimalizovať napätie, ktoré v súvislosti s vodným dielom Gabčíkovo vzniklo, a rozptýliť maďarské obavy v súvislosti s obávaným zhoršením stavu životného prostredia. Slovensko chce preto rokovať o dočasnom režime využitia vôd Dunaja a v spolupráci s komisiou Európskeho spoločenstva sa zasadzuje o zriadenie spoločnej monitorovacej komisie, ktorá by priebežne sledovala stav životného prostredia v uvedenej oblasti.

Problematika maďarskej menšiny na Slovensku a slovenskej menšiny v Maďarsku v sebe neobsahuje konflikt národnostnej nevráživosti, ako sa to dá pozorovať v niektorých oblastiach Spoločenstva nezávislých štátov či na Balkáne. Slovensko-maďarské národnostné vzťahy sú dokonca oveľa menej kontroverzné ako národnostné vzťahy vnútri niektorých európskych členov NATO.

Ako všade v strednej Európe má povaha problému medzi maďarskou menšinou na Slovensku a slovenskou menšinou v Maďarsku hlboké historické korene. V uhorskej časti bývalej habsburskej monarchie bolo maďarské etnikum hegemonom a dostávalo sa tak do sporov so všetkými národnými žijúcimi v danej oblasti, nevynímajúc ani nemeckú menšinu. V súčasnosti ide teda o dozvuky niekdajšieho spoluzitia v uhorskom štáte, o reziduá akejkoľvek veľkomaďarskej identity, rovnako ako o dozvuky nastolenia nového medzinárodného poriadku po I. svetovej vojne, najmä o dôsledky Trianonskej zmluvy, s ktorými sa niektoré extrémne politické sily v Maďarsku nedokážu vyrovnáť.

Ale slovensko-maďarský vzťah má aj iné, azda dôležitejšie aspekty, než je problematika Gabčíkova a národnostných menšín, ktoré zároveň iste nemožno bagatelizovať. Oba štáty majú záujem na politickej, hospodárskej i bezpečnostnej integrácii so Západom. Členstvo v NATO má zásadný význam pre bezpečnosť oboch krajín a NATO má záujem o bezpečnosť v strednej Európe. Vzhľadom na presvedčenie slovenskej politiky, že NATO nie je zainteresované na napätí medzi svojimi potenciálnymi členmi, na akejkoľvek novej podobe grécko-tureckého konfliktu, snaží sa táto v maximálne možnej miere harmonizovať vzájomné vzťahy oboch krajín.

Maďarská strana si stále pod tlakom akejkoľvek „trianonskej traumy“, ktorá sa hlboko vdeľinovala do národnej identity Maďarov, často neuvedomuje, že kritické protislovenské kampane, ktoré sa neopierajú o realistické posudzovanie problémov, majú pre hlavné strategické záujmy oboch krajín kontraproduktívny charakter. A to tým, že spôsobujú, že vzájomný slovensko-maďarský vzťah je častokrát vnímaný ako potenciálny zdroj konfliktu v strednej Európe, pričom takáto interpretácia vôbec nezodpovedá skutočnému vzťahu.

I preto sa slovenská strana usiluje o iniciovanie európskeho procesu, ktorý by do posudzovania postavenia menšín vniesol objektívneho ducha a postoje. Zároveň si uvedomuje, že členstvo oboch štátov v Severoatlantickej aliancii je garanciou, že vzťah Maďarska a Slovenska sa bude nachádzať pod kontrolou NATO a že medzi oboma krajinami vznikne kvalitatívne nový pomer, ktorý bude eliminovať trecie plochy.

Ak vzťahy k Českej republike a k Maďarsku nemajú charakter konfliktu, ale povahu nedoriešených problémov, vzťahy k ostatným trom susedom Slovenska sa dajú označiť za bezproblémové. S Poľskom sa pripravuje zintenzívnenie spolupráce. Vzťahy k Rakúsku sa vyvíjajú pozitívne vo všetkých smeroch. Významná je najmä ekonomická spolupráca oboch krajín, konkrétne skutočnosť, že Rakúsko je v súčasnosti najväčším kapitálovým investorom na Slovensku. Voči slovenským iniciatívam, smerujúcim k ešte užšej spolupráci, vychádza Rakúsko všestranne v ústrety od samého začiatku existencie samotného Slovenska.

Ukrajina je dôležitým hospodárskym partnerom Slovenskej republiky. Špecifikum vzťahu k Ukrajine spočíva samozrejme aj v tom, že Ukrajina je jadrovou veľmocou a pre Slovensko je navyše kľúčovým sprostredkovateľom vzťahu k Rusku. Slovensko má záujem na kodifikácii vzájomných vzťahov aj z toho dôvodu, že v minulých desaťročiach boli vzťahy medzi Ukrajinou a Slovenskom zasadené len do rámca zmlúv medzi Česko-Slovenskom a Sovietskym zväzom. Veľká pozornosť sa z hospodárskeho hľadiska venuje pohraničným priechodom. Tie sú zároveň podrobené prísnej kontrole kvôli záujmom o ilegálne prisťahovalctvo.

Pre strednú Európu a pre Slovensko má veľký význam vzťah k Nemecku, ktoré ma na dianie v tejto časti Európy tradične značný vplyv. Stredná Európa však stojí pred problémom, či ostane „strednou Európou“, alebo sa nechá transformovať ako „mitteleuropa“, teda ako oblasť s dominujúcim nemeckým vplyvom. Nemecko bolo v stredoeurópskom regióne tradičným civilizačným a kultúrnym hegemonom už od ranného stredoveku, počínajúc šírením kresťanstva a pokračujúc zavádzaním a zdokonalením hospodárskej kultúry.

Obrátenou stránkou tohoto prínosu bola vojenská expanzia na východ a asimilácia nemeckých etník nemeckým živlom. Negatívne reminiscencie ostali do súčasnosti najmä v historickom vedomí Česka a Poľska. To však nič nemení na skutočnosti, že kultúrny prínos Nemcov bol vždy a je aj v súčasnosti vysoko hodnotený.

Nemecká kultúra bola považovaná za prostriedok k povzneseniu vlastnej kultúry a nemecký jazyk, paradoxne, za nástroj povznesenia slovanských jazykov a za prostriedok kultúrneho zblíženia slovanských národov. Ešte v súčasnosti je znalosť nemeckého jazyka u staršej generácie Poliakov a Čechov bežnou záležitosťou. To vytvára dobré predpoklady pre integráciu miestnych ekonomík s nemeckým kapitálom. Jeho hegemonizácia je na druhej strane brzdená obavami historického vedomia z tradičnej kombinácie nemeckého hospodárskeho a kultúrneho prínosu s nemeckou politickou expanzií.

Všetky projekty modernej integrovanej strednej Európy vyzdvihovali nemeckú civilizačnú misiu a považovali ju za základ modernizácie regiónu. Projekty rátajúce s integráciou stredoeurópskych, čo zároveň znamená západných slovanských národov do východoslovenskej civilizácie naproti tomu neuspeli.

Nemecká zahraničná politika po znovuzjednotení má k dispozícii niekoľko opcí, z ktorých najpravdepodobnejšou je práve stredoeurópska orientácia, anticipovaná už nemeckou „Ostpolitik“ koncom 60-tych rokov, ktorá prebudila tradičnú nemeckú identifikáciu so stredoeurópskym priestorom. Svojim geografickým postavením a silnou ekonomikou je stredoeurópska opcia, t. j. orientácia na hospodársky oveľa slabších a receptívnych susedov aj najlogickejšou konklúziou.

Nemecká zahraničná politika sa však bude musieť zmieriť s tým, že postavenie Nemecka v strednej Európe nebude už nikdy tak všestranne monopolné ako do II. svetovej vojny. Ako politicky dominujúci faktor je Nemecko na dlhé generácie dopredu u stredoeurópskych národov poznamenané ich skúsenosťou z vojen 20. storočia a politická reprezentácia stredoeurópskych štátov, v prvom rade Poľska a Česka, bude nemeckú orientáciu do týchto krajín sebazáchovne vyvažovať vlastnou orientáciou na západnú Európu a euroatlantický región vôbec.

Skončila sa nepochybne aj historická kultúrna hegemonia a misia Nemecka v strednej Európe. Komunikácie, presunutie modernizačných ekonomických centier aj do neeurópskych častí sveta a všestranne rozšírená znalosť anglosaskej kultúry a jazyka medzi intelektuálnou a technickou elitou stredoeurópskych štátov, to všetko narušilo nemecký kultúrny monopol. Integračná šanca, ktorá sa strednej Európe a Nemecku črtá, nesie ekonomický a bezpečnostný charakter. Stredoeurópskym štátom – Slovensko nevynímajúc – pritom konvenuje ona Genscherova predstava „európskeho Nemecka“ a nie „nemeckej Európy“.

Vzhľadom na svoje geografické postavenie má stredná Európa aj veľmi ambivalentný vzťah k Rusku, respektíve k celému Spoločenstvu nezávislých štátov. Slovensko veľmi pozitívne vníma a hodnotí reformné úsilie prezidenta Jelcina a demokratizačné snahy súčasnej ruskej exekutívy. Avšak historická skúsenosť uplynulých 40 rokov Slovensko zároveň núti i k obozretnosti, ktorá je umocnená určitými javmi na ruskej politickej a ideologickej scéne. Kryštalizácia vývoja v bývalom ZSSR a najmä v Rusku je pomerne nevysspytateľná a strednej Európe stále hrozí nebezpečenstvo v podobe víťazstva neo-boľševických či imperiálne nacionalistických síl.

Slovensko zažilo štyri desaťročia, v ktorých – ešte ako súčasť bývalého Česko-Slovenska – fungovalo ako satelitný štát bývalého Sovietskeho zväzu a bolo absolútne podriadené sovietskej vôli, sovietskym záujmom a sovietskej orientácii. Táto orientácia v sebe zahŕňala aj členstvo vo vojenskej integrácii východného bloku – vo Varšavskej zmluve. Išlo o konfrontačný vojenský pakt, ktorý mal za cieľ zabezpečiť plánovanú a nikdy neskryvanú sovietizáciu Európy. Pakt však plnil aj tzv. vnútornú funkciu, tzn. bol obrátený proti obyvateľstvu tých členských štátov, ktoré sa pokúšali vymaniť zo sféry sovietskeho vplyvu. Slovensko pocítilo tvrdosť tejto vnútornej funkcie v auguste 1968, kedy Sovietska armáda a symbolicky aj armády ďalších štyroch štátov paktu zlikvidovali československý pokus o systémovú reformu, onen Dubčekov pokus o „socializmus s ľudskou tvárou“. Vojenský zásah v roku 1968 nemohlo Slovensko chápať inak, než ako úspešný pokus ZSSR, tzn. Ruska, udržať si nástupný priestor v strednej Európe.

Na základe týchto skúseností Slovensko s obavami sleduje recidívne prejavy imperiálno-nacionalistického myslenia v dnešnom Rusku. Z vývoja v Rusku sa dá usudzovať, že imperiálna mytológia získava s rastúcimi ekonomickými ťažkosťami nové podnety a úsilie o monolitizáciu teraz roztriešteného teritória bývalého ZSSR pocítuje Slovensko ako potenciálnu hrozbu. Zo všetkých štátov Visegrádskej štvorky je územne a populačne najslabšie a hranice s jediným bývalým nekomunistickým štátom – Rakúskom – sú veľmi krátke.

Ostatné štáty Visegrádskej štvorky majú v tomto ohľade výrazne lepšie postavenie, avšak ani pre ne to nepredstavuje záruku pred znovuoživením sovietskeho, lepšie povedané ruského imperializmu. Znekludňujúci je predovšetkým fakt, že protizápadné nacionalistické spektrum ruskej spoločnosti do seba absorbovalo bez rozdielu staroboľševické, neoboľševické a konzervatívne prúdy všetkých odťerňov. Slovensko sa cíti byť stredoeurópskym, tzn. de facto prozápadným štátom a koordinovaný ako aj integrujúci postup ruského imperiálno-nacionalistického frontu je pre neho znepokojujúci fenomén. Imperiálne myslenie zakorenené v dlhej tradícii nie je možné zmeniť jednorázovým aktom kultivácie riadiacich inštrumentov štátu. Tu je potrebný dlhodobý vytrvalý a trpezlivý proces. Stav ruskej spoločnosti dnes nasvedčuje tomu, že psychologický prah, ktorý sa nachádza medzi dvoma typmi ruského historického myslenia, je aj veľmi nízky aj veľmi labilný.

To všetko sú dôvody, ktoré nútia Slovensko hľadať záruku medzinárodnej bezpečnosti vo svojom tradičnom civilizačnom prostredí – na Západe.

Silnejšie nacionalistické tendencie v Rusku bezproblémovo prechádzajú do komplexnejších protizápadných trendov v súvislosti s tradičnou expanziou Ruska do ázijských oblastí. To korešponduje aj s predstavou vplyvnej intelektuálnej a ideologickej skupiny v dnešnom Rusku, že Ruská federácia sa musí vyvarovať identifikácie s Európou, pretože je vo všetkých aspektoch civilizáciou euroázijského typu. Volanie po privtlení bývalých najmä slovanských a pobaltských sovietskych republík do znovuzjednoteného impéria pod Ruskou dominanciou je vážnym varovaním. Všetky indicie smerujú k záveru, že zdanlivo liberálne zameraný zlom v systémovej orientácii Ruska na samom počiatku 90. rokov nemusí mať dlhé trvanie. V tejto súvislosti vystupuje do popredia aj spätná väzba tejto hroz-

by pre bezpečnosť Západu, ktorý je rovnako objektom záujmu ruských imperiálnych fundamentalistov.

Z klasického historického konfliktu medzi Východom a Západom, t. j. medzi dvoma hodnotovými orientáciami v dejinách kultúry a civilizácie je dostatočne zrejmé, že Rusko plnilo v určitom historickom období len úlohu najexponovanejšieho a najmocnejšieho článku východnej civilizačnej sféry. Ukazuje sa, že západo-východný konflikt sa preniesie do budúceho tisícročia v inej, transformovanej podobe. Nositeľom východného oponenta Západu sa môžu stať islamské krajiny a islamský fundamentalizmus vôbec. Predstaviteľná je aj aliancia de-ateizovaného, nacionalistického a protizápadného Ruska s islamským Východom. Tým by pre euroatlantický región vznikla veľmi zložitá bezpečnostná situácia a pre NATO je preto výhodné preventívne stabilizovať Európu ako celok a vytvoriť zo strednej Európy nespornú časť tohto kontinentu.

Slovensko, podobne ako Poľsko a Maďarsko, vytvára hranice medzi latinským a byzantským kultúrne-civilizačným typom. Je v záujme tak západnej Európy, ako aj strednej Európy, aby tieto hranice boli homogénne a nie satelitné. Potrebné je tiež vychádzať z predpokladu, že akýkoľvek pohyb v Rusku zasiahne v prvom rade Ukrajinu, suseda Slovenska. Vplyv vývoja v Rusku na dianie na Ukrajine vychádza nie len z historických príčin, ale je podmienený aj mimoriadne početnou ruskou menšinou v tejto ekonomicky a strategicky dôležitej republike.

Integrácia štátov strednej Európy, špeciálne členov Visegrádskej štvorky, do NATO znamená vytvoriť v tomto regióne stabilné centrum, čo by malo pozitívne dôsledky i pre západnú Európu. Prijatie Visegrádskej štvorky ako celku je pre Spoločenstvo nezávislých štátov relatívne prijateľné, pretože historický nárok bývalého ZSSR voči týmto krajinám má podstatne iné dimenzie ako voči bývalým republikám Sovietskeho zväzu. Aj preto je dôležité, aby štáty Visegrádskej štvorky neboli prijímané do NATO individuálne, ale aby sa prijatie odohralo kolektívne. Výhoda kolektívneho prijatia všetkých krajín Visegrádskej štvorky sa prejaví aj v zachovaní určitej kontinuity ich vojenskej bezpečnostnej integrácie.

Pre prijatie krajín Visegrádskej štvorky do NATO hovoria aj vojenské dôvody. Armády týchto štátov v minulosti úzko spolupracovali a je žiadúce tradíciu tejto spolupráce zachovať. Bývalá česko-slovenská armáda patrila navyše medzi najlepšie vyzbrojené a z hľadiska ľudského faktora najkvalitnejšie armády východného bloku. Túto kvalitu je možné udržať a dokonca zvyšovať. Ak Slovensko a Česká republika vstúpia do NATO rýchlo, je možné zachovať aj pôvodné vojensko-integračné hľadisko bývalého Česko-Slovenska, čo môže priniesť prípadné výhody pre fungovanie oboch armád v rámci NATO. Relatívne rýchly prechod Slovenska a ostatných členov Visegrádskej štvorky z jedného vojensko-bezpečnostného systému do druhého je oveľa menej komplikovaný ako v prípade kooptácie jednotlivých štátov alebo všetkých týchto krajín ako celku po dlhšom časovom intervale.

* * *

Pre Slovensko ako stredo európsky štát, nachádzajúci sa medzi tradičnou sférou nemeckého a ruského vplyvu, je samozrejmé, že sa bude chcieť vyhnúť hegemonizácii jedného či druhého štátu tým, že sa bude orientovať na atlantickú oblasť. Táto tendencia súvisí aj s našim celkovým chápaním Severoatlantickej aliancie. Nepovažujeme NATO len za akúsi organizáciu krajín, ktoré používajú rovnaké zbrane, ale za alianciu štátov, ktoré – hoci aj rôznymi prostriedkami – chránia tie isté kultúrne a politické hodnoty. Ide teda o ochranu klasických hodnôt západnej civilizácie – demokracie, politickej plurality, slobodného trhu, ľudských práv – a to v jej transatlantickom rozmere. Práve takto chápeme atlantickú filozofiu NATO. Zároveň si uvedomujeme, že vzhľadom na náš záujem stať sa v politickom a hospodárskom zmysle členom západoeurópskych integračných zoskupení nie je možné, aby sme, paradoxne, svoje bezpečnostné problémy riešili mimo západných bezpečnostných zoskupení, v ktorých hrá NATO kľúčovú úlohu. Uvedomujeme si, že politické, hospodárske a bezpečnostné aspekty tvoria jeden koherentný celok, a predpokladáme, že rovnako dobre si to uvedomuje i Západ.